

ปัญหากระบวนการมีส่วนร่วมที่ส่งผลต่อการส่งเสริมนโยบายภูมิปัญญาท้องถิ่น ขององค์การบริหารส่วนตำบลจะก๊วะ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา

Problems of Participation Processes Affecting the Promotion of Local Wisdom Policies of Jakwah Sub-district Administrative Organization, Raman District, Yala Province

ธนารักษ์ พยาบาล¹, นาซีลา ปาแนมี๊ะ², นัสรีนัท สามะเอะ³, รศ.ดร.วันฮารรงค์ บินอิสริส⁴

¹คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์/สาขาการปกครองและกฎหมายมหาชน

มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา Email 406622006@yru.ac.th

²คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์/สาขาการปกครองและกฎหมายมหาชน

มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา Email 406622007@yru.ac.th

³คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์/สาขาการปกครองและกฎหมายมหาชน

มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา Email 406622024@yru.ac.th

⁴อาจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา wanharong.b@yru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาปัญหาและอุปสรรคของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการส่งเสริมและรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น และ (2) เสนอแนวทางเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมให้มีประสิทธิภาพและนำไปสู่การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจของชุมชนอย่างยั่งยืน พื้นที่ศึกษา คือ องค์การบริหารส่วนตำบลจะก๊วะ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 16 คน และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า (1) การมีส่วนร่วมของประชาชนยังอยู่ในลักษณะเชิงรูปแบบ ขาดกลไกการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เป็นระบบ การเชื่อมโยงกับตลาดยังไม่ชัดเจน และการสนับสนุนงบประมาณไม่ต่อเนื่อง และ (2) แนวทางพัฒนาควรมุ่งยกระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอนของกระบวนการนโยบาย ควบคู่กับการพัฒนาระบบถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ชัดเจนและต่อเนื่อง รวมทั้งเชื่อมโยงองค์ความรู้ท้องถิ่นกับเศรษฐกิจชุมชน เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและความยั่งยืนให้แก่ชุมชนจากการศึกษาในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลจะก๊วะ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา แนวทางแก้ไขควรมุ่งยกระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนจากเชิงรูปแบบสู่การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในทุกขั้นตอนของกระบวนการนโยบาย ควบคู่กับการจัดทำระบบถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ชัดเจนและต่อเนื่อง รวมทั้งเชื่อมโยงองค์ความรู้ท้องถิ่นเข้ากับตลาด และกำหนดแผนงบประมาณระยะยาวที่ต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและความยั่งยืนแก่ชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำหลัก: การมีส่วนร่วม, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, เศรษฐกิจชุมชน, การพัฒนาที่ยั่งยืน

Abstract

This research aims to (1) study the problems and obstacles to the process of public participation in promoting and preserving local wisdom, and (2) propose policy guidelines to develop effective participation leading to the creation of sustainable economic added value for the community. The study area was the Chakwa Subdistrict Administrative Organization, Raman District, Yala Province. The research was qualitative, with data collected through in-depth interviews and focus group discussions with 16 key informants, and analyzed using content analysis.

The research findings revealed that (1) public participation remains formal, lacking a systematic mechanism for knowledge transfer, unclear linkages to markets, and inconsistent budget support; and (2) development guidelines should focus on enhancing public participation at every stage of the policy process, coupled with the development of a clear and continuous system for transferring local wisdom, as well as linking local knowledge with the community economy to create added value and sustainability for the community. From the study in the Chakwa Subdistrict Administrative Organization, Raman District, Yala Province, it was found that the solutions should focus on upgrading public participation from a formal approach to genuine participation at every stage of the policy-making process, coupled with the establishment of a clear and continuous knowledge transfer system, as well as linking local knowledge with markets and the creation of a continuous long-term budget plan to effectively create added economic value and sustainability for the community.

Keywords: Participation, Local Wisdom, Community Economics, Sustainable Development

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและภูมิศาสตร์ ซึ่งก่อให้เกิด “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” อันเป็นองค์ความรู้ที่สั่งสมและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น มีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีวิต เศรษฐกิจชุมชน และการพึ่งพาตนเองของประชาชน โดยเฉพาะในบริบทของการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก (ประเวศ วะสี, 2530; ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) อย่างไรก็ตาม ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ส่งผลให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวนมากเริ่มเลือนหาย ขาดการสืบทอดอย่างเป็นระบบ และไม่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจได้อย่างเต็มศักยภาพ (ปัทมา ไซยเหี่ยม, 2555)

สถานการณ์ดังกล่าวปรากฏชัดในพื้นที่จังหวัดยะลา ซึ่งเป็นหนึ่งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีลักษณะเฉพาะทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม และความหลากหลายทางชาติพันธุ์ แม้พื้นที่จะมีทุนทางภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เข้มแข็ง เช่น ด้านการเกษตรพื้นบ้าน การแปรรูปอาหาร และสมุนไพร แต่กลับประสบปัญหาหลายประการ ได้แก่ การถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ลดลง ความไม่ต่อเนื่องของการสนับสนุนจากภาครัฐ และข้อจำกัดด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น ส่งผลให้ไม่สามารถต่อยอดภูมิปัญญาสู่การสร้างรายได้และความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชนได้อย่างยั่งยืน (นฤมล อนุสนธิ์พัฒน์ และ สุธี โกสิยสิทธิ์, 2563; ภัทรพล ชุ่มมี, 2565) นอกจากนี้ บริบทของจังหวัดยะลาซึ่งเผชิญกับความท้าทายด้านโครงสร้างเศรษฐกิจ ความเหลื่อมล้ำ และสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ ยังส่งผลกระทบต่อระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ ทำให้การดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในหลายพื้นที่ยังคงอยู่ในลักษณะ “การมีส่วนร่วมเชิงรูปแบบ” มากกว่าการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (สัญญาวิวัฒน์, 2534)

ในระดับพื้นที่ตำบลจะกวี อำเภอรามัน จังหวัดยะลา แม้จะมีทรัพยากรทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย แต่ยังคงประสบปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจ และการติดตามประเมินผลที่ยังไม่เข้มแข็ง ส่งผลให้การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นยังไม่สามารถสร้างผลลัพธ์เชิงเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างยั่งยืน

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาปัญหากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ส่งผลต่อการส่งเสริมนโยบายภูมิปัญญาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลจะกวี เพื่อวิเคราะห์ปัญหาเชิงลึกและเสนอแนวทางเชิงนโยบายที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ อันจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและความยั่งยืนของภูมิปัญญาท้องถิ่นในระยะยาว

วัตถุประสงค์

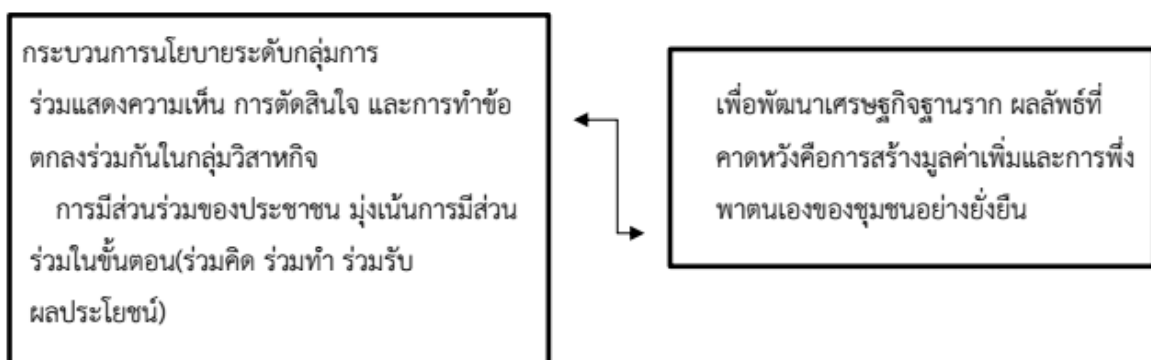
1. เพื่อศึกษาปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการส่งเสริมและรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านนโยบายกลุ่มในพื้นที่องค์กรบริหารส่วนตำบลจะก๊วะ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา
2. เพื่อเสนอแนวทางเชิงนโยบายในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนพื้นฐานภูมิปัญญาในพื้นที่องค์กรบริหารส่วนตำบลจะก๊วะ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบปัญหาและระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่องค์กรบริหารส่วนตำบลจะก๊วะอำเภอรามัน จังหวัดยะลา
2. ได้แนวทางเชิงนโยบายสำหรับหน่วยงานท้องถิ่นในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่องค์กรบริหารส่วนตำบลจะก๊วะ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา

กรอบแนวคิด

การวิจัยนี้อาศัยแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งอธิบายว่าประชาชนมีบทบาทในกระบวนการพัฒนาในหลายระดับ ได้แก่ การร่วมคิด การร่วมตัดสินใจ การร่วมดำเนินงาน และการร่วมรับผลประโยชน์ โดยการมีส่วนร่วมดังกล่าวส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน ทั้งในด้านการสร้างรายได้ การจ้างงาน การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ และความเข้มแข็งของชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

การวิจัยเชิงคุณภาพผู้ให้ข้อมูลสำคัญ รวม 16 คน กลุ่มผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน รวบรวมศึกษาในเขตพื้นที่ หมู่ที่ ๔ ตำบลจะก๊วะ อำเภอรามัน จังหวัดยะลาซึ่งเลือกโดยวิธีเจาะจง ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลจะก๊วะ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา จำนวน 1 คน รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 1 คน เจ้าหน้าที่หน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 2 คน ผู้ช่วยกำนันตำบลจะก๊วะ

จำนวน 1 คน ประชาชนชาวบ้านด้านภูมิปัญญาเฉพาะด้าน จำนวน 2 คน ผู้ประสานงานเกี่ยวกับกลุ่มงาน
ภูมิปัญญาในพื้นที่ จำนวน 2 คน ประชาชนตำบลจะก๊วะ จำนวน 4 คน กลุ่มภูมิปัญญาชาวบ้าน จำนวน
3 คน

เครื่องมือที่ใช้และการสร้างเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อศึกษาปัญหาหากระบวนการ
การมีส่วนร่วมส่งเสริมนโยบายภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชน
และประชาชนชาวบ้านใน ตำบลจะก๊วะ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา จำนวน 16 คน ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจง
เนื่องจากเป็นบุคคลที่มีบทบาทและประสบการณ์ตรงในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจ
ชุมชนผู้วิจัยพัฒนาแบบสัมภาษณ์และนำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน
จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความสอดคล้องของข้อความกับวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้ค่าดัชนีความ
สอดคล้อง รวมถึงความเหมาะสมของเนื้อหาและภาษา ก่อนปรับปรุงและนำไปใช้จริง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเริ่มจาก
การศึกษาค้นคว้าและทบทวนเอกสารทางวิชาการ รวมถึงข้อมูลจากสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศที่เกี่ยวข้อง
กับปัญหากระบวนการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมนโยบายภูมิปัญญาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล
จะก๊วะ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา

จากนั้นกำหนดแผนคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่ ได้แก่ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่องค์การ
บริหารส่วนตำบล ผู้นำท้องที่ และประชาชน โดยผู้วิจัยพัฒนาแบบสัมภาษณ์ให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ให้
ข้อมูล และผ่านการตรวจสอบจากอาจารย์ที่ปรึกษาก่อนนำไปใช้จริงการเก็บข้อมูลดำเนินการโดยนัดหมาย
และลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึก สร้างความสัมพันธ์และความไว้วางใจกับผู้ให้ข้อมูล พร้อมชี้แจงวัตถุประสงค์
และขออนุญาตบันทึกเสียง ระหว่างการสัมภาษณ์ผู้วิจัยตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูล และนำข้อมูลที่
ได้ไปวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยจัดลำดับและจัด
หมวดหมู่ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ พร้อมตรวจสอบความน่าเชื่อถือด้วยการพิจารณาประเด็นที่ผู้ให้ข้อมูล
กล่าวซ้ำหรือสอดคล้องกันข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลแต่ละกลุ่ม ได้แก่ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่องค์การบริหาร
ส่วนตำบล ผู้นำท้องที่ และประชาชน ถูกนำมาเปรียบเทียบเพื่อพิจารณาความเหมือนและความแตกต่าง
จากนั้นเชื่อมโยงกับเอกสาร แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อค้นพบเชิงลึก ผู้วิจัยวิเคราะห์และ
สังเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ เพื่อนำเสนอผลการศึกษา ปัญหา และแนวทางการพัฒนาในพื้นที่ตำบล
จะก๊วะ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา พร้อมจัดทำเป็นรายงานสรุปผลการวิจัยต่อไป

ผลการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกแบ่งเป็น 2 ประเด็นต่อไปนี้

1. สาเหตุปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประชาชนเห็นว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลจะก๊ว อำเภอรามัน จังหวัดยะลา มี 3 ด้านสำคัญ ได้แก่ อาหารพื้นบ้าน การเกษตรแบบดั้งเดิม และศาสนา ซึ่งยังคงสืบทอดและปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน โดยประชาชนมีส่วนร่วมผ่านกิจกรรมหมู่บ้านและศาสนา แม้ไม่เป็นทางการก็ถือเป็นพลังสำคัญของชุมชน ปัจจัยส่งเสริมการมีส่วนร่วมคือความสัมพันธ์ที่ดี การชักชวนจากผู้นำ และกิจกรรมที่เกิดประโยชน์ชัดเจน ส่วนอุปสรรคคือข้อจำกัดด้านเวลา การสื่อสารไม่ทั่วถึง และความไม่มั่นใจของบางกลุ่ม ทั้งนี้ บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลมีผลต่อระดับการมีส่วนร่วม หากดำเนินงานอย่างสอดคล้อง โปร่งใส และต่อเนื่อง จะช่วยสร้างความเชื่อมั่นและแรงจูงใจ นอกจากนี้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังสามารถต่อยอดเป็นฐานเศรษฐกิจชุมชนได้ หากได้รับการสนับสนุนด้านความรู้ เงินทุน และการตลาดอย่างเหมาะสมนำไปสู่การอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืนในระยะยาว

2. แนวทางการจัดการเชิงนโยบายในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น

องค์การบริหารส่วนตำบลจะก๊ว อำเภอรามัน จังหวัดยะลา มีแนวทางอนุรักษ์และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องผ่านการสนับสนุนกิจกรรมด้านประเพณี ศาสนา และวัฒนธรรม การถ่ายทอดองค์ความรู้จากปราชญ์ชาวบ้านสู่เยาวชน การอบรมกลุ่มอาชีพ และการบูรณาการในสถานศึกษา โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมผ่านเวทีประชาคมและการดำเนินโครงการร่วมกัน แม้ประสบข้อจำกัดด้านงบประมาณ ความสนใจของคนรุ่นใหม่ และบุคลากรผู้เชี่ยวชาญ รวมถึงปัจจัยด้านสถานการณ์พื้นที่ แต่โดยรวมยังมีความร่วมมือที่ดีระหว่างท้องถิ่น ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ แนวทางพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนควรบรรจุภูมิปัญญาไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่นอย่างชัดเจน เสริมความเข้มแข็งกลุ่มอาชีพ พัฒนาสินค้าและการตลาด ควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนเพื่อการสืบสานและต่อยอดอย่างยั่งยืน

สรุปผลวิจัย

การศึกษาครั้งนี้สรุปได้ว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลจะก๊ว อำเภอรามัน จังหวัดยะลา ยังอยู่ในระดับเชิงรูปแบบมากกว่าการมีส่วนร่วมเชิงเนื้อหา กล่าวคือ ประชาชนมีส่วนร่วมในลักษณะของการเข้าร่วมกิจกรรมตามโอกาส แต่ยังคงขาดบทบาทในการร่วมกำหนดนโยบาย การตัดสินใจ และการติดตามประเมินผลอย่างแท้จริง ส่งผลให้การขับเคลื่อนนโยบายภูมิปัญญาท้องถิ่นยังไม่สามารถสร้างความยั่งยืนได้อย่างเต็มศักยภาพ อย่างไรก็ตาม ชุมชนยังคงมีทุนทางสังคมและภูมิปัญญาที่เข้มแข็ง โดยเฉพาะด้านอาหารพื้นบ้าน การเกษตรแบบดั้งเดิม

และวิถีชีวิตทางศาสนา ซึ่งสามารถนำมาต่อยอดเป็นฐานเศรษฐกิจชุมชนได้ หากมีการสนับสนุนอย่างเป็นระบบ ทั้งในด้านองค์ความรู้ การตลาด และงบประมาณ

ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ระบุว่า การมีส่วนร่วมที่แท้จริงต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในทุกขั้นตอนของกระบวนการนโยบาย ตั้งแต่การรับรู้ข้อมูล การแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจ ไปจนถึงการดำเนินงานและการประเมินผล (คณิงนิจ ศรีบัวเอี่ยม และคณะ, 2545) รวมทั้งสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนที่เน้นการพัฒนาจากฐานราก โดยให้ชุมชนเป็นเจ้าของและมีบทบาทสำคัญในการจัดการทรัพยากรและสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2548) ดังนั้น การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมให้มีความเข้มแข็งและเป็นระบบ ควบคู่กับการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่แผนพัฒนาท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม จะเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและความยั่งยืนของชุมชนในระยะยาว

อภิปรายผล

จากการศึกษาปัญหากระบวนการการมีส่วนร่วมที่ส่งผลการส่งเสริมนโยบายภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่องค์การบริหารส่วน ตำบลจะก๊วะ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา สามารถอธิบายตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อทราบสาเหตุปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลจะก๊วะ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา

ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตชุมชน ทั้งด้านอาหารพื้นบ้าน เกษตรดั้งเดิม และศาสนา แม้เผชิญความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เทคโนโลยี และการย้ายถิ่นของคนรุ่นใหม่ ทำให้การถ่ายทอดลดลงบ้าง แต่ยังคงถูกใช้จริงและมีคุณค่า ประชาชนมีส่วนร่วมตามโอกาส โดยมีแรงจูงใจจากความสัมพันธ์ในชุมชนและความเชื่อมั่นในผู้นำ อุปสรรคสำคัญคือข้อจำกัดด้านเวลา การสื่อสารไม่ทั่วถึง และความไม่มั่นใจของบางกลุ่ม องค์กรชุมชนมีบทบาทขับเคลื่อนแต่ยังจำกัดด้านงบประมาณและศักยภาพ ทั้งนี้ หาก อบต. สนับสนุนอย่างสอดคล้อง โปร่งใสและต่อเนื่อง จะช่วยเพิ่มการมีส่วนร่วม และสามารถต่อยอดภูมิปัญญาเป็นรายได้ผ่านการแปรรูป การตลาด และการรวมกลุ่มได้อย่างยั่งยืน

ในเชิงแนวคิด การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องหรือแสดงความคิดเห็นในกิจกรรมหรือประเด็นที่เกี่ยวข้องกับตน ทั้งในระดับทัศนคติ ความคิดเห็น หรือการลงมือปฏิบัติ โดยมุ่งให้ประชาชนมีบทบาทในกระบวนการตัดสินใจ ดำเนินงาน และรับผลประโยชน์ร่วมกัน ส่วนนโยบายระดับกลุ่ม คือ การที่สมาชิกมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น ตกลงร่วมกัน และกำหนดแนวทางปฏิบัติเพื่อเป้าหมายเดียวกัน ลดความขัดแย้ง และสร้างความเป็นเจ้าของร่วม ซึ่งสอดคล้องกับหลักการพัฒนาชนบทแนวใหม่ที่เน้นให้ชุมชนกำหนดและแก้ไขปัญหาด้วยตนเองอย่างแท้จริง

2. เพื่อสร้างแนวทางการจัดการเชิงนโยบายในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น

อบต. มีแนวทางอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นการปฏิบัติจริง เช่น สนับสนุนงานประเพณี ศาสนา วัฒนธรรม เชื้อปราชญ์ชาวบ้านถ่ายทอดความรู้ และจัดอบรมเพื่อต่อยอดสู่อาชีพ พร้อมเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมผ่านประชาคมและการร่วมตัดสินใจ อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อจำกัดด้านงบประมาณ ความต่อเนื่อง บุคลากรด้านการตลาด และความสนใจของคนรุ่นใหม่ ดังนั้น ควรบรรจุการพัฒนาเศรษฐกิจบนพื้นฐานภูมิปัญญาไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่นอย่างชัดเจน เสริมความเข้มแข็งกลุ่มอาชีพ พัฒนาสินค้า การตลาด และศักยภาพเยาวชนเพื่อความยั่งยืน

แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนมุ่งสร้างความเข้มแข็งจากฐานราก โดยให้ชุมชนเป็นเจ้าของและดำเนินการเอง ใช้ทุน ความรู้ และทรัพยากรในพื้นที่สร้างมูลค่าเพิ่ม ฉัตรทิพย์ นาถสุภา อธิบายว่าเศรษฐกิจชุมชนคือกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่คนในชุมชนร่วมคิด ทำ รับประโยชน์ และเป็นเจ้าของ โดยมีครอบครัวเป็นหน่วยการผลิตสำคัญ เน้นความพอเพียงและการพึ่งตนเองพัฒนาการแนวคิดในไทยครอบคลุมแนวสหกรณ์ของ สด กุระมะโรหิต ที่เน้นการรวมกลุ่มของประชาชนอย่างเท่าเทียม แนววัฒนธรรมชุมชนที่เห็นความสำคัญของคุณค่าและความกลมกลืนในชุมชน และแนวคิดของประเวศ วะสี ที่เสนอให้กระจายอำนาจสู่ชุมชน ลดบทบาทรัฐและเสริมความเข้มแข็งขององค์กรฐานราก โดยทั้งหมดมุ่งให้ชุมชนจัดการตนเองและพัฒนาอย่างสมดุลควบคู่กับระบบเศรษฐกิจหลัก

แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมหรือการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ทั้งในด้านการรับรู้ข้อมูล การแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจ และการลงมือปฏิบัติ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดความร่วมมือและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมในชุมชน ซึ่งแนวคิดของ Sherry Arnstein ได้อธิบายระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นลำดับขั้นตั้งแต่การรับรู้ข้อมูลไปจนถึงการมีอำนาจในการตัดสินใจร่วมกัน

นอกจากนี้ แนวคิดทุนทางสังคมของ Robert Putnam อธิบายว่าความไว้วางใจ เครือข่ายความสัมพันธ์ และบรรทัดฐานทางสังคม เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือของคนในชุมชน และมีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมีนัยสำคัญ (พิพนม, 2543)

ในส่วนของแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา อธิบายว่าเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่คนในชุมชนร่วมคิด ร่วมดำเนินการ และร่วมรับผลประโยชน์ โดยใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการสร้างมูลค่าเพิ่ม และเน้นการพึ่งพาตนเองเป็นสำคัญ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2544) ขณะเดียวกัน ประเวศ วะสี เสนอแนวคิดการกระจายอำนาจและการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยให้ชุมชนมีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและสามารถจัดการตนเองได้ ซึ่งจะนำไปสู่ความยั่งยืนในระยะยาว (ประเวศ วะสี, 2542)

สรุป

ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนนโยบายภูมิปัญญาท้องถิ่นขององค์การส่วนตำบลจะกวีในพื้นที่ยำเภอรามัน จังหวัดยะลา ยังมีข้อจำกัดด้านโครงสร้างและกระบวนการ แม้จะมีการสนับสนุนภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง แต่การดำเนินงานยังเน้นเชิงกิจกรรมมากกว่านโยบายเชิงระบบ การมีส่วนร่วมจึงเกิดเป็นครั้งคราวและจำกัดอยู่ในกลุ่มเดิม ขาดกลไกติดตามประเมินผลที่ชัดเจน รวมทั้งมีข้อจำกัดด้านงบประมาณ บุคลากร และความเข้าใจในการต่อยอดภูมิปัญญาสู่เศรษฐกิจฐานราก

อย่างไรก็ตาม ชุมชนยังมีศักยภาพด้านทุนทางสังคมและอัตลักษณ์ท้องถิ่น หากพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมให้เป็นระบบ กำหนดนโยบายและตัวชี้วัดที่ชัดเจน สร้างเครือข่ายความร่วมมือและเปิดพื้นที่ให้ประชาชนร่วมกำหนดทิศทางอย่างแท้จริง จะช่วยยกระดับการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้

ดังนั้น ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในระยะยาวควรมุ่งบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่แผนพัฒนาและข้อบัญญัติท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรมจัดทำฐานข้อมูลทุนทางวัฒนธรรมและทรัพยากรชุมชนเพื่อใช้วางแผนต่อยอดเชิงเศรษฐกิจส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพกลุ่มอาชีพและด้านการตลาด การสร้างแบรนด์ และช่องทางจำหน่ายทั้งออฟไลน์และออนไลน์ และกำหนดระบบติดตามประเมินผลที่มีตัวชี้วัดชัดเจน เพื่อให้การขับเคลื่อนนโยบายเชื่อมโยงสู่การสร้างรายได้และความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. พัฒนากลไกการมีส่วนร่วมเชิงระบบกำหนดกระบวนการมีส่วนร่วมที่ชัดเจน โปร่งใสและเปิดโอกาสให้ทุกกลุ่มเข้าถึงการตัดสินใจอย่างเท่าเทียม
2. บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่แผนพัฒนาเศรษฐกิจผลักดันให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาท้องถิ่น พร้อมสนับสนุนงบประมาณ ความรู้ และการตลาดอย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนแต่ละกลุ่มในกระบวนการนโยบายภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. วิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่
3. ประเมินประสิทธิผลของนโยบายและงบประมาณต่อผลลัพธ์ด้านเศรษฐกิจชุมชน
4. ศึกษาบทบาทและแรงจูงใจของเยาวชนต่อความยั่งยืนของภูมิปัญญาท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2548). *เศรษฐกิจชุมชน: แนวคิดและยุทธศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- ชูรวพล ทองอินทราช. (ม.ป.ป.). *กระบวนการส่งเสริมและพัฒนาความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของชุมชนไทยทรงดำ จังหวัดชุมพร*. สืบค้นจาก <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/article/view/254083> วันที่ 25 ธันวาคม 2568
- ทรงศักดิ์ ภูศรีอ่อน. (ม.ป.ป.). *รูปแบบการส่งเสริมการมีส่วนร่วมการจัดการเรียนรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก*. สืบค้นจาก <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jemmsu/article/download/146663> วันที่ 25 ธันวาคม 2568
- นฤมล อนุสนธิ์พัฒน์, & สุธิ โกสิทธิ์. (2563). *การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและชุมชนเข้มแข็ง*. วารสารที่เกี่ยวข้อง.
- นิตี เอียวศรีวงศ์. (2536). *ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- น้ำฝน ศิริวันสาธิต, & พกัสสรณ์ วรรณภัทรธิระกุล. (2560). *การแปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพรเพื่อมูลค่าเพิ่ม*. วารสารเทคโนโลยีการอาหาร.
- ประเวศ วะสี. (2530). *ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- ปพิชญา ไชยเหี่ยม. (2555). *ปัญหาการจัดการและการคุ้มครองสิทธิในภูมิปัญญาท้องถิ่น* (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต).
- ภัทรพล ชุ่มมี. (2565). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนนโยบายท้องถิ่น*. วารสารปาริชาติ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. สืบค้นจาก <https://dictionary.orst.go.th> วันที่ 25 ธันวาคม 2568
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2534). *ทฤษฎีการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สามารถ ใจเตี้ย, และคณะ. (2562). *สมุนไพรพื้นบ้านและการใช้ประโยชน์เพื่อสุขภาพ*. วารสารสาธารณสุขและวิทยาศาสตร์สุขภาพ.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2533). *การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: ศุภสภาลาดพร้าว.
- สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว.). (2563). *แนวทางการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน*. สืบค้นจาก <https://www.sme.go.th> วันที่ 25 ธันวาคม 2568
- เสรี พงศ์พิศ. (2529). *ภูมิปัญญาชาวบ้าน: รากฐานการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา.